

meg kell tanítani a források megismerésére, alkalmazására, valamint a médiumok tudatos felhasználására.

Ezek az újabb információk motiváltak az 1999-ben megjelent A média pedagógiája c. kötet megírására.

A Nemzeti Alaptanterv az első olyan iskolai dokumentum, amely már szerepelteti mint tananyagot a médiismeretet, illetve mozgóképkultúrát.

Az 1995-ben elfogadott alaptanterv tartalmának megjelenése a helyi tantervekben már nem annyira örömteli. A 2001-ben bevezetett kerettantervek alapján átdolgozott helyi iskolai dokumentumokra is jórészt az a megállapítás jellemző, hogy ritka kivételnek számít az az iskola, amely bedolgozta helyi programjába a médiapedagógiát. Ez esetben az okfeltárás nem jelent problémát.

A tanárképzésünk adós e speciális szakismeretet oktatók képzésével mindmáig. Valami elkezdődött ugyan évekkel ezelőtt az Eszterházy Károly Főiskolán, de e képzés nem ad tanár szakos végzettséget. A pedagógia szakos levelezők választhatnak négy féléves specializációként médiapedagógiát, de ez főleg elméleti ismereteket ad, illetve a hallgatók otthoni felkészülésére alapoz. Hiányzik a gyakorlóiskolai hospitálás, a gyakorlótanítás, a vizsgatanítás a programból. Így a képzés nem teljes.

Bizonyára sokan vitatják velünk együtt, hogy személyi feltételek híján érdemes volt-e a próbálkozás. A filmes oktatás bevezetése is leginkább a személyi feltételek hiánya miatt lett sikertelen! A további problémázgatásra ad módot annak felvetése, hogy szerencsés-e tantárgyi keretek közé szorítani a médiapedagógiát. Véleményünk szerint eredményesebb lenne a médiára nevelést megvalósítani mint a nevelés egyik újabb speciális feladatát, ami minden pedagógus számára kötelező lenne.

Számítógépes világunkban már a gyermekeink is a világhálón szörfözgetnek, az új és a még újabb médiumok megjelenésével, térhódításával (CD, CD-ROM, DVD stb.) egyre nő a médiapedagógia lehetősége, de egyben problémája is. E más országban már tudománnyá váló tartalom meg kellene, hogy szólaltassa a pedagógusokat, pszichológusokat, a kutatókat, a gyakorlati megvalósítókat, hiszen a médiumok velünk élnek, hatnak ránk, befolyásolnak, informálnak, szórakoztatnak, relaxálnak akkor is, ha gyerekekről, felnőttről vagy idős ember-ről van szó.

A fentiekből következik egy olyan jövőkép, amely újabb feladatot jelent: meg kellene születnie mielőbb a média-andragógiának, sőt a média-gerontogógiának is.

VASS ISTVÁN

tanár

Orbán Balázs Gimnázium

Székelykeresztúr

Olvasáskultúra

– EGY KÖZÉPISKOLAI FELMÉRÉS KÖVETKEZTETÉSEI –

I.

Mivel tölti ki szabadidejét, hogyan osztja be a tanórák után rendelkezésére álló időt egy középiskolai tanuló? Jut-e idő a rendszeres olvasásra, s ha igen, mit és mennyit olvas? Mi a helyzet a családi/egyéni könyvtárak tekintetében? Milyen az iskolai könyvtárak ellátottsága,

költségvetése? Mit tükröznek a könyvtári olvasói lapok? Melyek a diákság legkedveltebb szabadidős tevékenységei, ezek rangsora, van-e szerepük az olvasmányoknak a jövőkép formálásában? Stb. Ezekre a kérdésekre próbáltunk választ találni egységesített kérdőívek segítségével gimnáziumunk – a székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnázium tizenegyedikes, tizenkettődik tanulóinak a közreműködésével. Távol áll tőlem az, hogy az említett kérdőívek elemzéséből kimutatható tanulságokat általános érvényűeknek tekintsem még egy szűkebb régió, mondjuk Hargita megye középiskoláira is; ugyanakkor úgy gondolom, nagy a valószínűsége annak, hogy hasonló helyzetek, szpecifikumok más oktatási egységeknél is előfordulhatnak. Jó volna tehát, ha a címben megjelölt kérdések kapcsán, bár megyei szinten, a Tanfelügyelőség vagy a Pedagógusok Háza szervezésében kerekasztal-megbeszélés formájában tisztázódna: mi a tennivaló ilyen vonatkozásban a megye iskoláiban.

Visszatérve a mi iskolánkra: öt osztály – a XI/A, B, C és a XII/C, T. válaszolt kérdéseinkre. A válaszok összesítése egyértelműen igazolta, hogy a tanulók egyéni képességein, hajlamain, érdeklődési körén túlmenően az olvasáskultúrához kapcsolódó differenciálódást két lényeges tényező szabályozza: az egyes osztályközösségek tudásszintje, profilja, másrészt a családi háttér, a család kulturális tőkéje. Lévéen a kisváros egyetlen középiskolája, természetesen heterogén összetételű iskolaközösséggel számolhatunk, s ebből következően jelentős eltérések tapasztalhatók az előbb említett mindkét tényező szempontjából is. Erős, jó képességű osztályok mellett szerényebb teljesítményű, felkészültségű osztályok is működnek. (A tudásbeli differenciáltság nem feltétlenül tükröződik az érdemjegyekben is, az egyes osztályok tanulmányi általánosaiban – állítja a kollégák egy jó része, hiszen egy gyengébb összetételű osztályban a tanárok is általában kisebb igénnyel lépnek fel.)

A fentiek – úgy gondolom –, országos vonatkozásban is érvényesnek mondható tények. A középiskolázás expanziója következtében az oktatásnak ezen a nem kötelező és nem általános szintjén is nagyon eltérő felkészültségű és motiváltságú tanulórétegek vannak. Középiskolánkban a hátrányos helyzetű, gyengén motivált tanulók is helyet kapnak a kedvezőbb háttérből érkező, jó képességű, gazdagon motivált tanulók mellett. Az biztosra vehető, hogy ezt a nagyon heterogén tanuló tömeget nem lehet azonos szintre fejleszteni.

A családi háttér vonatkozásában két olyan adatösszesítést végeztünk, amelyek a családi szubkultúra meghatározó tényezőit jelenthetik: a szülők iskolai végzettsége és a családi/egyéni könyvtárak helyzete. A legszembetűnőbb eltérés ebből a szempontból a XI. A és a XII. C osztály között tapasztalható; míg az előbbinél 11 család esetében legalább az egyik szülőnek egyetemi végzettsége van, addig az utóbbinál csupán egy családban hasonló a végzettség. Ebből egyértelműen következik az, hogy az egy családra jutó könyvek száma tekintetében is igen jelentős eltérések tapasztalhatók. Míg a XI. A-ban 740 könyv jut átlagban egy családra, addig a XII. C-ben csupán 190. (Összehasonlításképpen emlitem meg, hogy egy 1998-as magyarországi felmérés a gimnáziumokban érettségizetteknél átlagosan 970 kötetes családi könyvtárakat állapít meg, a szakközépiskolákban érettségizetteknél pedig átlagosan 590 kötetet. – Andor Mihály, Liskó Ilona: Iskolaválasztás és mobilitás. Iskolakultúra, Budapest, 2000., 198. o.)

Egyenes összefüggést látni a családi könyvtár nagysága és a család szubkultúrája között, sokak szerint erőltetett tézis. Tény az, hogy a megugrott könyváraknak köszönhetően a potenciális fogyasztók (értelmiség) egy része – elsősorban a pedagógusok – kénytelenek lemondani a rendszeres könyvvásárlásokról. A kézikönyvekhez, lexikonokhoz, tanulmánykötetekhez, szótárakhoz így a könyvtárakban juthatnak hozzá, ha azok is képesek egyáltalán megvásárolni a könyvújdontságokat. Az iskolai könyvtárak fő gondja ugyanis az állomány elöregedése, az agyonolvasott könyvek rossz állapota. A tartalmilag, eszmeileg túlhaladott könyvek mennyisége nem kis gondot jelent az iskolai könyvtárak számára. Az iskolai könyvtár és olvasóterme

különösen a szociális hátránnyal induló gyermekeknek jelent (jelenthetne) nagy segítséget, ugyanis az ő otthonukban a könyv is a hiánycikkek sorában szerepel.

A megkérdezett 97 tanuló szüleinek iskolai végzettségét vizsgálva kiderül, hogy a családok több mint egyharmadánál (34 tanuló esetében – 35%) a magasabb iskolázottságú szülőnek líceumi végzettsége van. Ezt a kategóriát számszerűleg azok a családok követik, amelyekben legalább az egyik szülőnek egyetemi végzettsége van. (25 család – 25,7%)

A könyvnek, az olvasásnak mint kultúrákövetítő eszköznek az utóbbi évtizedekben nálunk is megdőlt az egyeduralmi szerepe. El kell ismernünk, hogy az utóbbi évtizedekben a számítógép, a videó, legutóbb az Internet térnyerése alapvetően átformálta a felnőttek és a gyerekek mindennapjaiban a könyvekhez, az olvasáshoz való viszonyt. A szabadidő eltöltésére számtalan új lehetőség nyílt. Megváltoztak az olvasási szokások is. A szépirodalom csak egyike lett a kínálkozó választékoknak. Az egyik nagy gond az, hogy egyre kevesebb fiatalnak szerez örömet az olvasás (a szépirodalomra gondolok). Ezen nyilván változtatni kellene. A kérdésen szülők, tanárok, olvasásszociológusok egyaránt törhetik a fejüket.

A kérdést úgy is meg lehet fogalmazni, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága napjainkban a könyvnek és a szépirodalomnak. Az egyik kihívás a már említett elektronikus tömegkommunikáció felől érkezett. (Hadd említsem meg egy személyes tapasztalatomat, amely valószínűleg nem csupán a mi iskolánkra jellemző. Egy hétvégén, míg az iskola informatika termében szövegszerkesztési teendőkkel bajlódtunk, a díszteremben iskolabulit szerveztek. Egy idő után megtelt a számítógépes terem, a diákság jelentős része otthagya a könnyűzenei kikapcsolódást, és átjött játszani a laboratóriumba. De nem egyszer tapasztalhattam, hogy este 9 órakor, hétköznap az informatikus tanár többszöri felszólítására hagyták csak el a termet a diákok.)

A másik nagy kihívás a tv. A hatvanas-hetvenes évek diákjait kérdezve a szabadidős tevékenységek preferenciáiról, kiderül, hogy abszolút első helyen szerepelt a szépirodalom olvasása. Ma a gyerekek számára a videó, a filmek, a számítógép nyújtják azt az örömet, a könyvről azonban nem mondható el ugyanez. A VIII. osztályosoknak az eredményes képességvizsga érdekében el kell olvasniuk a Csongor és Tündé-t vagy pl. A köszívű ember fiait. Mivel kötelező, majdnem minden gyerek az utolsó percben akarja beszerezni ezeket a könyveket. Nyilván 60-70 példány nincs belőlük az iskolai könyvtárban sem, nem is beszélve arról, hogy aki előbb lépett, az három-négy hétig „rajta ül” a Jókai-regényen, s így a többi, még ha hajlandó volna is, nem tudja elolvasni, nem jut hozzá.

Nem egy olyan nyolcadikos gyerek van, aki Jókai különben nagyszerű könyvének csak egy részét, az első 50-100 oldalt olvassa el, majd lemond a továbbolvasásról. Bizonyára nem 14 éves gyerekeknek kellene kijelölni ezt az olvasmányt.

Az olvasás – a tanulók válaszaik szerint – a második helyen áll a szabadidős tevékenységek rangsorolásában. A megkérdezetteknek valamivel több mint fele, 51-en jelölték meg az olvasást a kedvelt tevékenységi formák egyikének. Persze ennél jóval többen olvasnak, de mondjuk ki: csupán kényszerből. Elolvassák a leglényegesebbnek vélt és minden bizonnyal az irodalomszakos tanár által is hangsúlyozott kötelező háziolvasmányokat, de kedvelt szabadidős tevékenységük között nem kap helyet a könyv.

A vizsgált hathónapos periódusban (1999. december–2000. május) az öt említett osztály 337 kötetet olvasott, ami 3,4 könyvet jelent átlagban tanulóként. Ez az átlag már csak azért is kevés, mert az említett időszakban egy másfél hónapos hosszabbított vakációnak örvendezhetett a diák a tanügyi sztrájkknak köszönhetően; tehát volt (lett volna) idő az olvasásra. Különböző az egyes osztályok ilyenszerű teljesítményei az említett időszakban is nagyon eltérőek. Míg a XI. A osztályban közel öt könyv számolható átlagban a fenti hat hónapra, addig pl. a XII. C-ben 2,2 elolvasott könyv jut egy tanulóra.

Az iskolai könyvtár olvasólapjai egy másik jelenségre is fényt derítenek: arra, hogy az érettségi vizsga közeledtével a XII. osztályban jelentékenyen lankad a tanulók könyvtári ténykedése, jóval kevesebb könyvet olvasnak, mint az előző osztályokban. Pl. a XII. A osztály 12 tanulója a négy líceumi év idején 190 könyvet kölcsönzött az iskolai könyvtárból, ami átlagosan 16 könyvet jelent tanulónként. Az utolsó évben azonban összesen 27 könyv jelenik meg az olvasólapjaikon, ami 2,24 könyvet jelent átlagban tanulónként az utolsó iskolai évre, a ciklus egészére kiszámítható 4 könyvvel szemben. Az érettségi vizsga közeledtével megcsappanó olvasási kedv egyrészt elfogadható mérséklésnek tűnik, másrészt viszont egy figyelmen kívül nem hagyható jelenségre mutat rá, amit röviden úgy summázhatnánk, hogy tankönyvközpontság. A hiba nem feltétlenül a tanulóknál keresendő. A cikluszáró érettségi vizsgára pontosan ki van jelölve a megtanulandó leckék jegyzéke. Átmenő osztályzathoz éppúgy, mint a jeles felelethez, két forrásanyag szükségeltetik: a tankönyv és az iskolai jegyzetek. A gyakorlatban gondolkodó diák ezek tartalmát igyekszik bevágni a vizsgai tantárgyakból. A konkrét, tárgyi ismeretek elsajátításának ez a legegyszerűbb, legkevésbé fáradságos útja. Ki kíváncsi egy-egy érettségiző diák általános műveltségére, olvasottságára? Nem egy olyan eset van, hogy az iskolás éveit átolvadó, irodalmat kedvelő tanulót irodalomból alacsonyabb osztállyal minősíti az őt nem ismerő vizsgáztató tanár, mint egy másikat, aki négy év alatt talán négy könyvet ha elolvasott. Tegyük rögtön hozzá, hogy ezért a vizsgáztató sem föltétlenül hibáztatható. Az a pár percnyi megméréstetés nem ad lehetőséget egy-egy tanulónak tudásának reális felmérésére. („Adyra is mondták, műveletlen, csak azt tudta, amit az érettségiig megtanult. Csakhogy, ha valaki egy életen át tudta azt, amit abban az időben az érettségiig jelesen meg kellett tanulni, óriási anyagot tartott a fejében. Az akkor jeles érettek tudtak görögül, latinul, kiválóan ismerték a régi magyar irodalmat. Már mi is megtűrt csalással mentünk át az érettségien. Ady „abból élt szellemileg” valóban, hogy nagyon jó iskolában, nagyon jó anyagismerettel érettségizett. Móricz – bár keservesen, de – szintén nagyon jó iskolában végzett...” – Pálffy G. István interjúja Illyés Gyulával: „Alföld”, 1979/7. sz.)

A romániai 89-es fordulat után az oktatásban is mindinkább egyértelművé válik az, hogy Nyugat-Európa és Magyarország is viszonyítási ponttá válik. Ott viszont ma már elképzelhetetlen az érettségi bizonyítvány megszerzése a diákok könyvtári búvárkodása, munkája nélkül. Ott a középiskolások túlnyomó többsége (80-90%) csak a könyvtári szolgáltatások igénybevételével tud eleget tenni a tanulmányi követelményeknek. Itt viszont a kiírt adatok tanúsága szerint a diákság egy elég jelentős százaléka könyvtárhasználat nélkül végzi a középiskolát. Elméletileg erre két magyarázat lehetséges: az egyik a szegényes könyvvállomány, a másik a tanulók egy bizonyos részének (kategóriájának) az igénytelensége. Az első magyarázat már nálunk sem igazán hozható fel érvnek, marad hát okként az igénytelenség.

Mit és mennyit olvasnak tanulóink? Az alábbi táblázat az említett hathónapos periódusban olvasott szerzőkről ad tájékoztatást:

Osztályok	XI. A	XII. C	XII. T
Hány szerzőtől olvastak	29	14	30
Ebből magyar szerző	15	7	16
Nem magyar szerző	14	7	14

Az utóbbi hat hónapban olvasott könyvek száma

Osztály	Létszám	Olasztott könyvek száma	Egy tanulóra jutó könyvek száma	Egy könyvet sem olvasott
XI. A	18	79	4,9	–
XI. B	18	80	3,3	1

XI. C	19	69	3,6	3
XII. T	20	80	4	-
XII. C	22	49	2,2	5
Össz.	97	337	3,4	9

Mint látható, a magyar, illetve az idegen szerzők részaránya mindhárom osztályban majdnem azonos. Kiegészítésként említsem meg, hogy összesítve a fenti három osztály olvasmánylistáit, a következő helyzetkép mutatható ki:

- olvasott magyar írók száma: 25,
- nem magyar írók száma. 28, ebből román: 5.

A legolvasottabb magyar írók rangsorolása a következő: Móricz Zsigmond (16 tanulót olvasott egy vagy több művet tőle), Tamási Áron (11), Sütő András (10), Mikszáth Kálmán (6), Kosztolányi Dezső (5). A legolvasottabb román írók. Marin Preda (8), G. Călinescu (6), M. Sadoveanu (5). Világirodalomból Gogol „vezet”, habár mindössze hárman jelölik meg olvasott íróként, utána Richard Bach, Henri Charrierre, Victor Hugo nevei következnek, és egy egész sor világszerte sikeres kortárs szerző (A. Christie, Cook stb.).

Visszatérve a magyar irodalombeli preferenciákra: a valamivel előbb felsorolt listából két következtetés vonható le: az említett öt szerző közül a kortárs irodalmat egyedül Sütő András képviseli. Az adatok nyomán tehát azt mondhatjuk, hogy iskolánkban inkább a hagyományokhoz kötődő olvasáskultúra a jellemző. Másrészt nem jelentett meglepetést annak konstataciója, hogy a próza dominál, a vers, a líra másodlagos jelentőséget kapott a tanulók olvasmányaiban. A szerzők jelentős része csupán egy-egy tanulónál említődik, így pl. Kányádi Sándor (!), Gárdonyi, József Attila, Ady, Kuncz Aladár, Balázs Ferenc, Nyíró József, Márai Sándor, Wass Albert, Karácsony Benő stb.

A szépirodalom olvasásának motívumai

A kérdésre adott válaszokat a közvetlen örömszerzést célzó motívumok uralják, a 97 megkérdezett tanuló közül 72-nél jelenik meg ez az indoklás; ugyanakkor eléggé gyakori igényként fogalmazódik meg az is, hogy a könyv újat mondjon, illetve ismereteket közöljön, erősítsen meg. A rangsor végén fogalmazódik meg az ironikus, groteszk hangnemű regények igénye – mindössze hat tanulónál, de pl. két osztályban (XI. B és XI. C) ez a motívum egyáltalán nem szerepel a felsorolásban.

Könyvtárgondok:

Az iskolai könyvtárak könyvvállományának felfrissítése elsősorban anyagi erőforrások, de ugyanakkor koncepció kérdése is.

„Fel kell hívunk a döntéshozók figyelmét: ne hogy alábecsüljék a könyvtárak szükségleteit, s ne hogy nehezteljenek a könyvtárosok költségei „hóbertjai” miatt. Mert sajnos a vezetés szemében a könyvtárak gyakran valóban feneketlen kútnak látszanak, amely akár mennyi pénzt képes elnyelni... A tudományok zöme továbbra is a hagyományos könyveken keresztül kommunikálódik, és könyvekből sajátítható el.” (Iskolakultúra: 2000/5, Sennyei Pongrácz – A könyvtár jövője.) Az iskolai könyvtárak sorsát ma mindenekelőtt tehát a belső közöny, az iskolairányítás esetleges értetlensége veszélyeztetheti.

Rendszertelen, át nem gondolt vásárlásoknak nem sok értelme van. Ahhoz, hogy valóban az olvasóközönség nagy részét érdeklő könyvek kerüljenek a könyvtárakba, úgy látom, nem elégséges egyetlen könyvtáros elkövetése. Egy elsősorban irodalomszakos tanárokból álló szűk kollektíva javaslatai nélkülözhetetlennek tűnnek. Lennie kellene egy megszabott alsó határnak a költségvetésben, amelyet évente kimondottan könyvek vásárlására szánnak. A leg-

olvasottabb könyvféleségek az alsó tagozat meséskönyvei, és éppen emiatt, ezek hamar elrongyolódnak. A könyvvásárlás egy másik szempontja kellene legyen a pedagógiai szakirodalom újdonságainak a beszerzése. Érvelni itt több mindennel lehet: 1. a pedagógusok anyagiak hiányában mind ritkábban engedhetik meg maguknak a könyvvásárlást 2. a községi, városi általános könyvtárak pedagógiai szakirodalommal nem rendelkeznek 3. az iskolák szakfolyóiratokkal való ellátottsága nagyrészt katasztrofális. Líceumunk a Látó, a Korunk és a Helikon folyóiratokra fizetett elő, valamint a Magazin Istorice és a România Literară román nyelvű lapokra. Általános pedagógiai, nevelésszociológiai, pszichológiai profilú folyóiratokhoz nem jutunk hozzá.

Líceumunk 27.000 kötetnyi könyvállományának kb. a 40%-a a könyvtáros véleménye szerint selejtezni való, főlegesen foglalja a helyet. A könyvállomány legkevesebb 10%-a tartalmilag túlhaladott könyv, helyük inkább egy dokumentációs könyvtárban lenne. A kötelező háziolvasmányok nagyrészt megtalálhatók, legfőbb az a gond, hogy egyikből-másikból kevés a példányszám.

Az 1999-es évben 435 új könyvvel nőtt az állományunk, s ez nyilván nem kis gyarapodás. Az alapítványi juttatások mellett jelentős számú (239 db) ajándékkönyvvel is gyarapodtunk, még ha ezek egy része nem is új állapotban került hozzánk. A múlt évben (1999) bevezetett könyvek tematikai megoszlása a következő:

- irodalom, nyelvészet:	164 kötet,
- egzakt tudományok:	178 kötet,
- filozófia, történelem, politika:	53 kötet,
- művészet, sport stb.:	40 kötet.

A 2000. évben összesen 747 könyvvel gyarapodott az iskola könyvtára, ebből 655 kötet alapítványi, 92 pedig leltári vásárlás, illetve ajándékkönyv. Ezek tematikai megoszlása a következő:

- filozófia, politika, történelem:	183 kötet
- műszaki tudományos irodalom:	77 kötet
- szépirodalom:	448 kötet
- sport, művészet stb.:	39 kötet

A már említett kérdés: a megrongálódott könyvek elfogadható minőségű kijavítása megoldatlan probléma. Egyrészt túl nagy ez a mennyiség, másrészt egy időtálló, minőségi munka kivitelezéséhez nincs szakember. A könyvtári munka megkönnyítése, gördülékenyebbé tétele, a könyvtár funkcionalitásának növelése megköveteli, hogy az ún. passzív könyvállomány ne terhelje az eléggé szűknek bizonyuló könyvtárhelyiséget. A passzív könyvállomány racionális különválasztása csak egy jól koordinált közös „akció” révén lehetséges, s ebben konkrét szerepet – meglátásom szerint – a módszertani katedrának kellene vállalniuk.

Elsősorban a romániai társadalmi, politikai változásoknak köszönhetően a mi iskolánk könyvtárunkban is az tapasztalható, hogy nagy mértékben felgyülemlt a politikailag, szakmailag, tartalmilag elavult könyvek száma, s ezek kivonása a könyvtári állományból ma már nem tűr halasztást. Az világos, hogy ez a hatalmas könyvmennyiség (a mi iskolánk esetében több ezer kötet) akadályozza a könyvtár rendeltetészerű használatát. Az iskola döntési joggal bíró szerveinek – igazgatóság, vezetőtanács – meg kell érteniük, hogy korszerűtlen állományokkal nem lehet igényes könyv- és könyvtárhasználatra, ízlésformálásra és önművelésre nevelni.

A múlt iskolai évben (1999–2000) végzett felmérést a mostani tanévben egy újjal egészítve ki, adatokat gyűjtöttünk tanulóink olvasási szokásairól, a legkedveltebb írókról és olvasmányokról, a családi könyvvásárlások helyzetéről, az olvasási ízlés megoszlásáról, a könyvkölcsönzés módjairól, a család által megrendelt (és olvasott) napilapokról, folyóiratok-

ról. Ez az újabb felmérés két évfolyam – a tizedik és tizenegyedik osztály – 158 tanulóját célozta meg.

A könyvvásárlások tekintetében az adatok összesítése nyomán kimutatható helyzet úgy mond megnyugtató, hiszen az állandóan növekvő könyvárak, úgy tűnik, nem föltétlenül fogták vissza a vásárlási kedvet. Ha reálisnak vehetők a tanulók által beírt adatok, úgy a múlt évben (2000) vásárolt 1551 kötetnyi könyv átlagban 10 könyv vásárlását jelenti családonként. Nyilván, eltérések jócskán vannak család és család, illetve osztály és osztály között is. Akad egy pár család, amely egy egész év folyamán egyetlen könyvet sem vásárolt, sőt napilapot, folyóiratot sem olvas. Osztályok szintjén ez a differenciáltság úgyszintén kimutatható: míg a XI. B osztályban az egy családra számított vásárlások száma 15 könyv, addig a XI. C-ben pl. csupán 4 könyvvásárlás jut egy családra. Adataink szerint 12 család, a megkérdezettek 8%-a egyáltalán nem költött könyvre.

Hány könyvet vásároltak a családok a múlt évben?

Osztály	Létszám	Vásárolt könyvek száma	Átlag	Csak magyar nyelvű könyvet vásároltak	Más nyelvű könyvet is vásárolt		Nem vásárolt
					Összesen	Ebből román nyelvűt is	
X. A	23	211	9	15	6	4	2
X. B	28	141	5	22	3	3	3
X. T	31	373	12	16	15	10	-
XI. A	17	201	12	5	12	6	-
XI. B	21	312	15	9	12	9	-
XI. C	12	51	4	10	2	2	-
XI. T	26	262	10	9	16	14	1
Össz.	158	1551	10	86	66	48	12
%	100%			54%	42%		4%

Eléggé arányosnak mondható a vásárolt könyvek nyelvek szerinti megoszlása: a családoknak valamivel több mint a fele, 54% csak magyar nyelvű könyvet vásárolt, a más nyelvű könyvek 42%-ot képviselnek. Ugyanakkor eléggé jelentős a vásárolt román nyelvű könyvek száma, illetve százaléka: a kimutatott 48 család az összcsaládok 30%-át jelenti. A többi, nem magyar nyelvű könyv az iskolában is tanult világnyelvek sorából kerül ki: angol, német és francia nyelvűek. A magyarázat erre egyértelmű, a családok, diákok jelentős része tudatában van annak, hogy az idegen nyelvek ismerete hovatovább olyan kritérium lesz Romániában is, amely a szakmák jelentős részében az érvényesülést biztosíthatja.

A következőkben a sajtóelőfizetésekről, a napilapok, folyóiratok helyzetéről, itteni sajtóosságairól szólnék a begyűjtött adatok alapján.

Napilapok	X. A	X. B	X. T	XI. A	XI. B	XI. C	XI. T	Össz.
Udvarhelyi Híradó	9	6	10	6	5	3	5	44
Hargita Népe	7	3	2	4	7	6	7	36
Romániai Magyar Szó	3	2	3	5	3	-	5	21
Krónikák	3	2	-	3	2	-	2	12
Háromszék	-	-	2	1	-	-	1	4
Erdővidék	-	-	2	-	-	-	-	2
Unirea	-	-	-	-	-	-	2	2
Evenimentul Zilei	-	-	-	1	1	-	-	2
Népszabadság	-	-	1	-	-	-	-	1

Románia Liberá	1	-	-	-	-	-	-	1
Adeváru	1	-	-	-	-	-	-	1
Összesen	24	13	20	20	18	9	22	126
Nem járat	7	20	13	1	8	5	10	64

Amint azt a táblázatunk is kimutatja, a vizsgált osztályok családjai 11 különböző napilapot járatnak. A megrendelések száma tekintetében egyértelműen a helyi, megyei lapok vezetnek (Udvarhelyi Híradó, Hargita Népe) az országos hatáskörű lapokkal szemben. Sőt, számomra az sem jelentett meglepetést, hogy az Udvarhelyi Híradónak több előfizetője van Székelykeresztúron, mint a Hargita Népének. Bizonyára ennek nem csupán egyetlen oka van, de egyet jómagam is meg merészelek fogalmazni: ez a Székelyudvarhelyhez való közelségünk. A táblázatban szereplő Kovászna megyei lapok – a „Háromszék” és az „Erdővidék” nyilván az abból a megyéből nálunk tanuló diákok családjainak a kérdőíveiben jelennek meg.

Román nyelvű lapot (is) 6 család, a megkérdezettek 3,8%-a járat. Egy másik figyelemre méltó adat az, hogy míg a családok egy jelentős része 2-3 napilapot is járat, addig 64 család, 40% egyáltalán nem vásárol újságot. Feltehető, hogy ez a kategória is megosztott: egy része a televízióra bízta magát a hírszerzés tekintetében, főleg kiadásnak tartva így az újságvásárlást, viszont egy másik rész meg sem tudná magának engedni az újságelőfizetés „luxusát”. Nyilván van egy olyan réteg is, amelynek nincs igénye az információszerzésnek erre a módjára.

Folyóiratok, időszaki kiadv.	X. A	X. B	X. T	XI. A	XI. B	XI. C	XI. T	Össz.
Heti hirdető	1	4	5	2	5	4	1	22
Nők lapja	3	7	2	1	4	-	4	21
Európai Idő	3	3	1	5	5	-	2	19
A tudás fája	1	1	4	2	2	2	6	18
Diákabak	-	1	-	-	5	6	2	14
Bravo	-	2	5	2	-	2	-	11
Történelmi magazin	-	-	3	4	1	-	1	9
Sztársport	-	-	-	-	4	-	2	6
Popcorn	-	1	5	-	-	-	-	6
Család és egészség	-	-	2	1	-	1	-	4
Playboy	-	-	-	1	2	-	-	3
Kiskegyed	-	2	-	-	1	-	-	3
Autós magazin	-	-	-	-	2	-	-	2
Erdélyi kisköz	-	-	-	-	2	-	-	2
Génius	1	-	-	-	-	-	1	2
Kobak	-	-	-	-	-	-	2	2
Móricka	-	-	-	-	2	-	-	2
Motor-Revü	1	-	-	-	-	-	-	1
Metro	-	-	1	-	-	-	-	1
Rádióvilág	-	-	-	-	1	-	-	1
A hét	-	-	-	-	1	-	-	1
Összesen	10	21	28	18	37	15	21	150
Nem járat folyóiratot	12	15	12	5	4	4	40	62

A folyóiratok, időszakos kiadványok táblázatában 21 különböző cím jelenik meg. Az előfizetések száma alapján rangsorolt kiadványoknál a Heti hirdető vezet, amiből talán az következtethető ki, hogy a családok egy jelentős részét mindennél jobban érdeklik a felbukkanó gazdasági lehetőségek, a kereskedelem, az adás-vétel, az állásajánlatok, egyszóval a megél-

hetés. A táblázat második helyén egy importált kiadvány, a Nők Lapja áll annak ellenére, hogy ez a lap romániai mércével számítva nem az olcsó termékek közé számíthat. Hogy a családok hajlandók áldozni gyermekeik igényeinek kielégítésére, azt jól igazolja a gyermek- és ifjúsági profilú kiadványokra való előfizetések nem kis száma. A tudás, a Diákabrak, a Történelmi magazin és sok más olyan kiadvány látható a kimutatásban, amelyek elsősorban a tanulóifjúság körében preferáltak. Feltűnő ugyanakkor, hogy egyetlen irodalmi folyóirat sem szerepel a fenti kimutatásban.

Legkedveltebb írók, legemlékezetesebb olvasmányok

A két újabban vizsgált évfolyam másfél száznyi diákja a fenti kérdéshez kapcsolódóan 50 író nevét említi; a legpreferáltabb írók nemzetiségi megoszlása a következőképpen mutat: 24 magyar, 26 más nemzetiségű, ebből 6 román. Legkevesebbszer (kétszer) 22 író neve említődik, ezek preferáltsági fokát a melléklet táblázat mutatja:

Sorrend	Név	X. A	X. B	X. T	XI. A	XI. B	XI. C	XI. T	Össz.
1.	Jókai Mór	11	17	18	6	5	11	13	81
2.	Mikszáth Kálmán	7	3	11	8	8	7	12	56
3.	Jules Verne	7	6	12	8	9	2	8	52
4.	Móricz Zsigmond	2	5	12	2	4	3	13	41
5.	Wass Albert	1	-	5	5	-	4	9	24
6.	Karl May	1	1	5	2	6	1	3	19
7.	Gárdonyi Géza	-	2	2	-	2	3	4	13
8.	Fekete István	-	-	4	-	4	-	1	9
9.	Rejtő Jenő	-	1	2	3	2	-	1	9
10.	Móra Ferenc	1	2	2	2	-	-	1	8
11.	Petőfi Sándor	1	3	1	-	1	-	1	7
12.	Liviu Rebreanu	-	-	2	-	1	2	1	6
13.	J. F. Cooper	3	1	1	-	-	-	1	6
14.	Tamási Áron	-	2	1	-	-	1	1	5
15.	Arany János	-	-	-	-	-	2	2	4
16.	Mark Twain	-	1	1	-	-	1	-	3
17.	Ion Creangă	-	-	2	-	1	-	-	3
18.	Charles Dickens	-	-	1	-	1	1	-	3
19.	Alexander Dumas	-	-	-	-	-	-	3	3
20.	Agatha Christie	-	3	-	-	-	-	-	3
21.	Daniel Defoe	2	-	-	-	-	-	-	2
22.	Makkai Sándor	-	-	2	-	-	-	-	2

A sor élén álló Jókai Mór 81 tanuló kérdőívében szerepel, tehát a megkérdezettek 50%-a őt tartja a legkedveltebb vagy az egyik legkedveltebb írójának. (A tanulók egy része ennél a kérdésnél 3-4 író nevét is felsorolja.) Az első tíz írónev közül 8 magyar, és csupán kettő: Jules Verne és Karl May más nemzetiségű. Figyelemre méltó az a tény, hogy a pár évvel ezelőtt – az ismert okokból kifolyólag – még majdnem ismeretlen Wass Albert az ötödik helyre „tornászta fel” magát. Ugyanakkor az is feltűnő – legalábbis számomra –, hogy Verne, akivel a tanulók nagy része feltételezhetően nem most, hanem még az általános iskolai tanulmányai során ismerkedett meg, most is az előkelő harmadik helyen található a táblázatban. Az első tíz helyezett mind prózaíró. Az első költő, Petőfi csupán a 11. helyet foglalhatta el. A kedvelt írók rangsorában a klasszikusok dominálnak.

A legemlékezetesebb olvasmányok rangsorolása a következőképpen mutat: 1. A köszívű ember fiai (15), 2. Légy jó mindhalálig (12), 3. Kétévi vakáció (8), 4. Egri csillagok (7), 5. A Funtinelli boszorkány (5), 6. Ion (Rebreanu – 4), 7. A Pál utcai fiúk (3), 8. Ábel a rengetegben, A láthatatlan ember, Toldi (2-2).

Romantikus, realista, naturalista művek egyaránt helyet kapnak az első tíz legkedveltebb olvasmány között; másrészt az olyan alkotások, mint „A köszívű ember fiai”, az „Egri csillagok” vagy „A láthatatlan ember” a fiatalság történelmi múltunk iránti érdeklődésének a bizonyítékai. Rebreanu „Ion”-ja, ahogy azt többen is megjegyezték, elsősorban naturalizmusának köszönheti, hogy felkerült a tízes listára. Mind a tíz felsorolt mű epikai alkotás és ugyanakkor prózai művek a „Toldi” kivételével. Nyilvánvaló, hogy a líra még középiskolás szinten sem közkedvelt. Műfaji szempontokat vizsgálva, azt is észre kell vennünk, hogy a dráma is hiányzik az előbbi felsorolásból.

Könyvkölcsönzés

A válaszok alapján elmondható, hogy a középiskolás diákság nagy része többféle módot is talál a könyvkölcsönzésre. A válaszadók csupán egynegyede írja azt, hogy csak az iskolai könyvtárból kölcsönöz könyveket. Elsősorban a helyiek, a Székelykeresztúron lakók azok, akik a városi könyvtárból is kölcsönöznek, de a barátoktól, ismerősöktől való könyvkölcsönzés is eléggé általánosan tekinthető, nem beszélve arról, hogy a családok egy részének eléggé gazdag, nem egy esetben többezres egyéni könyvállomány áll otthon a rendelkezésére. A városi könyvtár több mint 44 ezres könyvállományából 30.343 kötet szépirodalom, illetve gyermekirodalom, ami nyilván eléggé bő választékot jelent az olvasni kívánó fiatal nemzedéknek is. Különbösen az ott kimutatott 1159 olvasó (1999-es adat) közül 784 (68%) a két legfiatalabb korosztály (6–14, illetve 14–25) soraiból kerül ki.

Honnan kölcsönöznek könyvet?

	X. A	X. B	X. T	XI. A	XI. B	XI. C	XI. T	Össz.	%
Csak az iskolai könyvtárból	10	6	9	2	4	1	6	38	24
Máshonnan is	13	22	21	15	17	11	20	119	76

Mit olvasnak szívesebben a líceumi tanulók?

A kérdéshez kapcsolódó kimutatás is igazolja a már említett tényállást: a szépirodalom bizonyos fokú térvészését. A megkérdezettek közül a legtöbben az ismeretközlő irodalomra voksoltak. A négyes felosztásból (modern, klasszikus, szórakoztató illetve ismeretközlő irodalom) sokan voltak, akik nem egy, hanem két-három könyvkategóriát is megjelöltek. Legkevesebb az érdeklődés a bestseller irodalom iránt mutatható ki. A preferenciák sorrendje a következő: ismeretközlő irodalom, klasszikus irodalom, modern irodalom és végül a szórakoztató, a nagy irodalom látszatát keltő félművészi, ill. álművészi irodalom.

Egy kis kitéréssel hadd említsük meg, hogy napjainkban az ismeretterjesztő kiadványok iránti érdeklődés fokozódásának lehetünk szemtanúi. Ennek igazolására most csupán két példát említenék meg: az egyik az, ami a családok által megrendelt folyóiratok kimutatásaiból is kiderült, hogy „A tudás fája” sorozat nagy népszerűségnek örvend a gyerekek, ifjak körében, de a felnőttek is szívesen lapozzák; a másik a tv-adók nézettségi fokához kapcsolódó észrevétellel, az ugyanis, hogy a diákság által legpreferáltabb adók egyike a National Geographic. Mindkét említett példa nagyszerű kiegészítője, elmélyítője az iskolában tanultaknak, hiszen a növény- és állatvilág, a csillagászat, megannyi tudományág titkai tárulnak fel a tanulók előtt. Az

ismeretterjesztő könyvek változatos, széles skálájának köszönhetően sikerül bepillantani az emberiség, a nemzet történelmébe, múltjába és jelenébe, megismerkedhetnek a kutatók áldozatos munkájának eredményeivel. Olyan alapismeretekre tehetnek szert, amelyek segítségével az általános műveltség építményét megalapozhatják. Hálístennek, az iskolai könyvtárak itt, Erdélyben is hovatovább mind nagyobb kínálatot tudnak nyújtani a gyermek-ismeretterjesztő munkákból. Az talán mellékes, hogy ezek a szebbnél szebb kivitelezésű, színvonalas kiadványok Magyarországról importált könyvek.

Az ismeretterjesztő könyvállomány kapcsán újból hangsúlyoznám a könyvvásárlások mikéntjének fontosságát. A könyvtárosnak pontosan ismernie kell az állomány összetételét, tudnia kell, milyen szakterületek, tudományágak terén vannak hiányok, és a vásárlások során elsődleges szempontként kell szerepelnie a hiányzó tudományterületet reprezentáló kiadványok beszerzésének. Az ismeretterjesztő könyvek iránti igényt különben az is egyértelműen igazolja, hogy eléggé gyakoriak voltak az olyan válaszok, amelyek szerint a tanulók egy rétege kimondottan csak ezt a fajta irodalmat olvassa.

	Modern irodalom (értékes kortárs irod.)	Klasszikus irodalom	Bestseller (szórakoztató irod.)	Ismeretközlő irodalom
X. A	6	14	5	17
X. B	8	10	8	16
X. T	18	14	6	14
XI. A	11	11	5	15
XI. B	6	8	7	16
XI. C	11	7	4	8
XI. T	12	15	8	13
Össz.	72	79	43	99

Olvasási szokások

1. Egy-egy régebben olvasott könyv újraolvasása eléggé jellemző mindkét évfolyam tanulóira; a megkérdezetteknek több mint fele nyilatkozott úgy, hogy szokott újraolvasni könyveket. Habár a jelenség okaira nem kérdeztünk rá, feltételezhetően ennek kétirányú motiváltsága van: újraolvasódnak a legkedveltebb művek, másrészt azok, amelyek ismeretéből a későbbiek során, tesztek, vizsgák stb. alkalmával bizonyítani kell.

2. A tanulók egynegyede szerint megtörténik, hogy azelőtt kezdenek egy új könyv olvasásába, mielőtt a régi olvasását befejezték volna. Indokként többen is azt említik, hogy egy-egy unalmasnak tűnő könyvhöz (főleg a kötelező olvasmányokra gondolnak) nincs kellő türelmük, s ilyenkor belevágnak egy új könyv olvasásába.

3. Ugyanez (unalmas könyv) lehet a magyarázata annak is, hogy a megkérdezettek egy igen jelentős százaléka (42%) vallja be, hogy nem minden könyvet olvas végig.

4. A nem igazán elmélyült olvasó jellemzője, hogy olvasás közben megkíváncsiskodja a regény befejezését. Amint kiderült, minden osztályban van ebből az olvasó kategóriából is (21%).

5. Az ideális helyzet az lenne, ha egy megkezdett könyvet hosszabb megszakítások nélkül, egyvégtében, illetve terjedelmesebb mű esetében rövid megszakításokkal olvasnánk el. Tanulóink 60%-a válaszolt igennel erre a kérdésre. Persze a tanulóknál elfogadható kifogásnak számít az, hogy inkább a hétvégéken és az iskolai szünidők alatt jut idejük a több órás olvasásra is.

6. Feltétlenül értékelendő az, hogy a megkérdezettek kétharmada nem siet „túladni” egy-egy olvasmányon; az olvasás közbeni és utáni töprengés, a könyv mondanivalóján való elgondolkodás tűnik jellemzőnek a diákság túlnyomó többségére.

7. Az aktívabb, értelmező, jegyzetelő, az olvasásra több energiát fordító olvasásmód távolról sem mondható általános érvényűnek iskolánk tanulóinál.

(Folytatjuk.)

SZILBEKNÉ CSEH GYÖRGYI

főtanácsos tanár

Kölcsey Ferenc Általános Iskola

Győr

Az iskolák irányításáról, tevékenységük átgondolt népszerűsítéséről a kedvező kép megteremtése érdekében

Napjainkban, amikor a hatékonyság és a minőség kulcsfontosságú tényezőkké váltak az iskolák életében, a vezetők nap mint nap azzal a kérdéssel találják szemben magukat, hogyan lehetne vezetni, irányítani, menedzselni az intézetet úgy, hogy a legkedvezőbb eredményeket ériék el. Az oktatási intézmény alapvető érdeke, hogy a közvéleményben, az egyénekben kedvező kép alakuljon ki róla, hiszen minél több diákot tud megnyerni és megtartani, annál több támogatást, annál több jó tanárt fog szerezni.

Az oktatási rendszerek drámai változásokon mentek keresztül a XX. század második felében, és ez a folyamat ma sem ért véget. Kétségtelen, hogy az oktatás számára a legjelentősebb kihívást a 70-es évek óta szűkülő költségvetési támogatás jelenti. Az 1970-es évek olajválságainak hatására elindult gazdasági hanyatlás, recesszió kikényszerítette a korábbi finanszírozási rendszer megváltozását.

A finanszírozás válságát növelte és napjainkban is növeli a demográfiai hullámvölgy. Míg 1940-ben 50 ezer pedagógus volt hazánkban, addig napjainkban 170 ezer, közben a gyereklétszám csökken.

Megváltozott az oktatási rendszerek irányítása. Napjainkban, 1990 óta decentralizált vezetés a jellemző, amely azt jelenti, hogy új egyensúly van kialakulóban a helyi és központi hatalom között. Megnőtt az intézmények önirányítási joga, növekedett az irányítás demokratikus jellege, megjelent az önkormányzati vagy más fenntartói és szülői részvétel, dominancia.

A változások egyik legfontosabb tényezőjeként kell megemlítenünk a túlszabályozás megszüntetését, a deregulációt, amely a keret jellegű szabályozásban ölt testet. Ez lehetőséget ad a helyi sajátosságok, értékek és hagyományok beépítésére.

Növeli az intézmény alkalmazkodóképességét és adaptivitását. Ugyanakkor mozgósítja a helyi szellemi, anyagi és fizikai erőforrásokat, amely megújuláshoz, innovációhoz vezet. A pedagógiai megújulás a megváltoztatandóból indul ki. Az intézmény szolgáltatásait igénybe vevők elégedetlensége az egyik legerősebb mozgósító erő az innovációk elindításának.

Az előbb felsoroltak: a finanszírozás, az expanzió (terjeszkedés), a dereguláció, a globalizáció (a teljességre törekvés), a decentralizáció, a piaci mechanizmusok... együttesen eredményezték az oktatási rendszerek változását. Leginkább azt, hogy az oktatás szolgáltatás-